

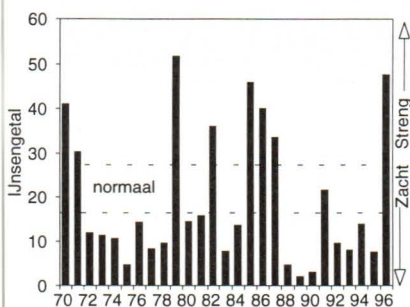
Eerste resultaten van de 30e Midwintertelling van Watervogels

Op het moment dat deze SOVON-Nieuws in de bus valt zijn de voorbereidingen voor de 31e Midwintertelling van watervogels in Nederland in volle gang. In het weekend van 11 en 12 januari 1997 zullen weer zo'n 800 grotendeels vrijwillige vogeltellers op pad gaan om de Nederlandse watergebieden uit te kammen. Het bijzondere aan deze telling is dat er niet alleen in Nederland wordt geteld maar tegelijkertijd ook in alle andere landen van Europa en zelfs daarbuiten. 30 jaar midwintertellingen hebben een schat aan gegevens bijeengebracht over aantallen en aantalsontwikkelingen van watervogels in Nederland en Europa. Gegevens die dagelijks worden gebruikt voor een betere bescherming en beheer van vogels en hun leefgebieden. De resultaten van de midwintertelling van 1995 zijn recent in rapportvorm verschenen en aan alle medewerkers van die telling toegestuurd. De eerste voorlopige resultaten van de telling van 1996 worden in deze bijdrage gepresenteerd.

Hoezo koud?

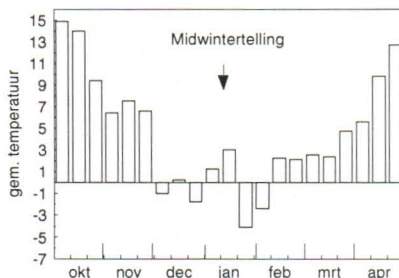
De 30e Midwintertelling vond plaats in een seizoen dat weer eens als echt koud kan worden gekenschetst.

De strengheid van een winter wordt vaak met het IJnsen-getal weergegeven. Dit getal wordt berekend op basis van een formule waarin voor de periode november t/m maart het aantal vorstdagen (minimumtemperatuur beneden vriespunt), ijsdagen (maximumtemperatuur beneden vriespunt) en aantal zeer koude dagen (minimumtemperatuur beneden -10°C) is verwerkt. In figuur 1 is te zien dat de winter van 1995/96 tot de drie strengste winters sinds 1970 behoort. Voor

Figuur 1. Het winterweer (gekaracteriseerd d.m.v. het IJnsengetal) in de periode 1969/70 t/m 1995/96.

een beter begrip van het effect van dit winterse weer op de eenmalige telling in januari is het echter ook belangrijk om te weten wanneer het dan zo koud was. Als het pas in februari stevig is gaan vriezen zal dit wel een hoog IJnsengetal tot gevolg hebben maar zal dit geen enkel effect op de overwinterende aantallen in januari

Figuur 2. Verloop van de gemiddelde temperatuur in de Bilt per decade van oktober 1995 t/m april 1996.

hebben gehad. In figuur 2 staat het verloop van de gemiddelde temperatuur in de periode oktober 1995 t/m april 1996 weergegeven. Uit dit plaatje valt af te lezen dat de midwintertelling van 1996 ingeklemd zat tussen twee vorstperiodes, maar dat het in de week voor de telling en gedurende het telweekend zelf relatief zacht weer was. Eind december waren de meeste stilstaande binnenwateren (inclusief het IJsselmeer) dichtgevroren, wat grootschalige vogelverplaatsingen tot gevolg had. Gedurende de telling zelf begonnen er op veel plekken wakken te ontstaan en was de watervogelbevolking wederom flink in beweging. Al met al prima telweer (handschoenen en muts konden thuis blijven) maar door de halfslachtige winterse omstandigheden ook een moeilijke telling om nauwkeurig uit te voeren: veel telgebieden waren niet goed bereikbaar door nog aanwezig en onbetrouwbaar ijs terwijl vogelverplaatsingen soms voor problemen zorgden.

Binnengekomen gegevens

Tijdens de midwintertelling vormen de monitoringgebieden de eerste prioriteit om tellingen uit te voeren. Ook dit jaar zijn weer van het overgrote gedeelte van de vastgestelde gebieden telgegevens ontvangen. Doordat het dit jaar ook gelukt is om de moeilijk bereikbare eilanden Rottumerplaat en -oog te tellen beschikken we over een praktisch volledige januaritelling van het Waddengebied. Ook van de belangrijke regio's Zoute Delta, IJsselmeergebied, Randmeren, Grote Rivieren en Benedenrivieren-gebied werden weer zeer volledige telgegevens ontvangen. Van een aantal monitoringgebieden ontbreken op dit moment nog de resultaten (Lauwersmeer, Markiezaat, Westzaanse- en Oostzaanse Polders, Wormer- en Jisperveld) maar we gaan er vanuit dat deze binnen afzienbare tijd naar SOVON zullen worden opgestuurd zodat we voor het rapport een volledig overzicht kunnen maken. Van sommige monitoringgebieden zijn geen telresultaten binnengekomen (Wieden, Nieuwkoopse Plassen, De Deelen) en deze zijn waarschijnlijk ook niet geteld omdat ze door ijs slecht te bereiken waren. Waarschijnlijk heeft hier door datzelfde ijs weinig gezeten. Wanneer iemand toch iets van deze gebieden weet, bijv. dat het gehele gebied tijdens de telling was dichtgevroren, dan is dat belangrijke informatie (de beroemde nultellingen!), dus geef dat door.

De resultaten van de vliegtuigtellingen van de Noordzee en Waddengebied staan op dit moment nog niet tot onze beschikking zodat we geen idee hebben over de aantallen Eideenden en Zwarte Zee-eenden in Nederland. Ook de aantallen Toppereenden zullen nog even onduidelijk blijven. Deze soort komt in zeer grote, wisselende concentraties voor waarbij onder- of dubbeltellingen snel gemaakt zijn. Er is eerst een nadere analyse van teldata en verspreiding nodig voordat we met een totaal aantal naar buiten kunnen komen. In verschillende regio's zijn er met ingang van 1996 veel "overige" gebieden geteld, zodat onze kennis over verspreiding en totale aantallen steeds beter wordt. Zonder de andere regio's tekort te willen doen is er met name in Groningen flinke vooruitgang geboekt.

Tabel 1. Voorlopige totale getelde aantallen watervogels in Nederland in januari 1996. De resultaten van de ganzen en zwanen zijn nog in bewerking. Ter vergelijking zijn ook de totale aantallen van januari 1995 in de tabel opgenomen.

Soort	jan 96	jan 95	Soort	jan 96	jan 95	Soort	jan 96	jan 95
Roodkeelduiker	24	104	Vlekbekeend	1	0	Drieteenstrandloper	5.207	2.994
Parelduiker	1	10	Pijlstaart	6.843	10.975	Paarse Strandloper	346	231
Geelsnavelduiker	1	0	Bahama Pijlstaart	1	0	Bonte Strandloper	125.530	165.142
Dodaars	2.374	1.976	Slobeend	1.332	2.325	Kemphaan	1.099	108
Fuut	28.262	26.140	Krooneend	8	25	Bokje	4	5
Roodhalsfuut	12	77	Tafeleend	37.829	59.698	Watersnip	77	487
Kuifduiker	40	29	Witoogeend	3	1	Houtsnip	26	18
Geoorde Fuut	62	346	Kuifeend	126.351	166.905	Grutto	5	220
Aalscholver	13.620	12.379	Toppereend	?	149.621	Rosse Grutto	18.370	22.346
Roerdomp	122	30	Eidereend	?	147.391	Regenwulp	3	16
Kleine Zilverreiger	3	6	IJseend	45	50	Wulp	97.870	131.336
Grote Zilverreiger	2	1	Zwarte Zeeëend	?	96.687	Zwarte Ruiter	36	99
Blauwe Reiger	4.901	4.724	Grote Zeeëend	?	1.252	Tureluur	11.887	11.443
Purperreiger	2	0	Brilduiker	17.377	15.671	Groenpootruiter	25	3
Ooievaar	127	144	Nonnetje	9.911	4.978	Witgatje	55	77
Lepelaar	2	4	Middelste Zaagbek	9.820	7.616	Oeverloper	15	12
Europese Flamingo	6	6	Grote Zaagbek	16.504	8.937	Steenloper	2.954	5.871
Chileense Flamingo	18	42	Rosse Stekelstaart	1	11	Zwartkopmeeuw	1	1
Flamingo spec.	31	1	Waterral	107	94	Dwergmeeuw	8	366
Nijlgans	3.114	2.975	Waterhoen	17.774	15.613	Kokmeeuw	135.746	204.910
Casarca	11	22	Meerkoet	285.717	242.440	Stormmeeuw	121.333	115.884
Bergeend	23.360	33.962	Kraanvogel	1	7	Kleine Mantelmeeuw	169	1.412
Muskuseend	3	67	Scholekster	313.855	305.272	Zilvermeeuw	108.169	125.457
Carolinaeend	4	8	Kluut	390	1.114	Geelpootmeeuw	17	2
Mandarijneend	33	40	Bontbekplevier	170	237	Kleine Burgemeester	1	1
Smient	692.864	775.620	Goudplevier	6.653	12.839	Grote Burgemeester	2	6
Krakeend	7.849	9.486	Zilverplevier	15.372	28.158	Grote Mantelmeeuw	6.595	7.035
Wintertaling	10.875	25.240	Kievit	27.267	43.758	Drieteenmeeuw	4	51
Wilde Eend	337.354	407.836	Kanoetstrandloper	43.636	90.653			

Totale getelde aantallen

In tabel 1 staan de voorlopige totale aantallen van alle watervogelsoorten (met uitzondering van de ganzen en zwanen) in januari 1996, vergeleken met de totale aantallen in 1995. De effecten van een strenge winter zijn goed zichtbaar want tweevijfde van de soorten waarvan noemenswaardige aantallen gezien zijn (>100 in een van beide jaren) was in 1996 aanzienlijk schaarser dan het jaar ervoor. Bij een kwart van de soorten was het omgekeerde het geval terwijl het bij de rest niet zo veel uitmaakte (verschil <10%). Toch heeft de vorst, althans tijdens de Midwintertelling, niet geleid tot het leegstromen van Nederland. Zelfs van vorstgevoelige soorten als Pijlstaart, Kluut, Bontbekplevier, Kievit en Goudplevier werden nog behoorlijke aantallen gezien, zij het duidelijk minder dan voorgaand jaar. Heel opvallend zijn de aantallen Roerdampen. Op zoek naar open water hebben Roerdampen hun gebruikelijke steelse gedrag afgeworpen en lieten ze zich ook open en bloot bekijken: er werden er liefst 122 gezien! Dat het tellen van exoten steeds gebruikelijker wordt blijkt uit het voorkomen van acht soorten van deze groep.

Tabel 2. Voorlopige resultaten van de aantallen watervogels in de monitoringgebieden voor een selectie van soorten in januari 1993, 1994, 1995 en 1996.

Soort	Mon 96	Mon 95	Mon 94	Mon 93
Dodaars	1.361	948	511	468
Fuut	24.835	23.164	26.935	22.134
Aalscholver	11.126	10.092	9.111	8.965
Blauwe Reiger	2.420	2.279	2.213	2.140
Nijlgans	1.606	1.499	1.497	736
Smient	497.535	612.953	598.506	468.183
Krakeend	5.122	6.205	4.557	4.130
Wintertaling	6.765	17.940	18.132	9.445
Wilde Eend	159.222	246.613	281.473	195.523
Pijlstaart	6.420	10.670	8.309	6.729
Slobeend	700	1.350	1.301	1.021
Tafeleend	22.923	49.205	60.916	45.998
Kuifeend	86.912	133.750	143.452	120.399
Brilduiker	16.521	14.561	17.091	11.657
Nonnetje	9.072	4.205	2.686	3.605
Middelste Zaagbek	8.921	7.059	4.062	5.226
Grote Zaagbek	12.517	7.774	6.009	9.419
Waterhoen	4.621	3.605	3.012	3.639
Meerkoet	159.403	140.813	131.898	145.547
Scholekster	302.174	297.075	271.226	236.738
Zilverplevier	15.013	27.799	26.649	23.168
Kievit	15.538	23.471	36.427	16.717
Kanoetstrandloper	42.895	90.611	130.392	23.770
Bonte Strandloper	124.744	164.262	150.104	87.713
Rosse Grutto	18.267	21.944	21.715	10.855
Wulp	89.665	119.210	100.617	65.584
Tureluur	11.151	11.212	13.501	6.615
Kokmeeuw	75.621	103.713	197.481	162.665
Stormmeeuw	73.186	50.627	65.475	59.000
Zilvermeeuw	75.048	86.970	78.126	70.657
Grote Mantelmeeuw	2.954	5.165	4.050	4.692

Aantalsveranderingen

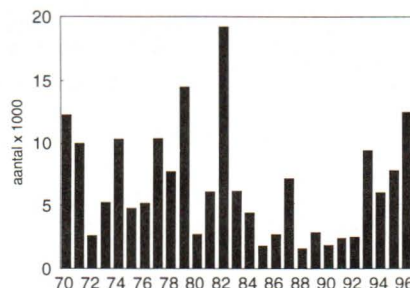
Tabel 2 geeft voor een selectie van soorten de resultaten in de monitoringgebieden in de afgelopen vier jaar. Natuurlijk is het te vroeg om op grond van vier jaren te spreken van trends, maar het biedt houvast bij het beoordelen van de in 1996 getelde aantallen.

Van veel soorten werden in deze jaren niet eerder zo'n lage aantallen vastgesteld. Wintertaling, Wilde Eend, Slobeend, Tafeleend, Kuifeend en Zilverplevier zijn voorbeelden. Het zijn vrijwel zonder uitzondering soorten die in open water of in zachte modderbodems aan de kust moeten komen en het bij stevige vorst voor gezien houden en dan veelal naar het buitenland gaan. Hetzelfde geldt voor de sterk aan graslanden gebonden Kormoran, die echter zijn heil bij vorst deels in de Nederlandse steden zoekt. Bij Smient, Bonte Strandloper en Wulp waren de aantallen in januari 1996 weliswaar fors lager dan het

voorgaande jaar, maar niet opvallend laag ten opzichte van 1993 of 1994.

Harde jongens die in 1996 opvallend talrijk waren zijn o.a. Nonnetje, Middelste Zaagbek en Grote Zaagbek. Het talrijkere optreden in strenge winters is ook in het verleden al vaker geconstateerd, al kan er niet de klok op gelijk gezet worden. Wanneer de midwinteraantallen Grote Zaagbekken in de monitoringgebieden in de laatste decennia op een rij worden gezet, springen notoir koude januari maanden in bijv. 1979 en 1982 eruit, maar die van 1985 doet niet mee (figuur 3). Of er wel of niet grote aantallen in ons land verblijven hangt af van het moment, de duur en de intensiteit van de vorst in ons land en verder oostelijk en noordelijk gelegen gebieden.

Dodaars en Waterhoen werden in 1993-96 niet eerder in zulke aantallen gezien, maar dat zal grotendeels een gevolg zijn van een betere telbaarheid door concentratievorming op ijsvrije plekken. De aantallen van de

Figuur 3. Aantallen Grote Zaagbekken in de monitoringgebieden januari 1967 t/m januari 1996.

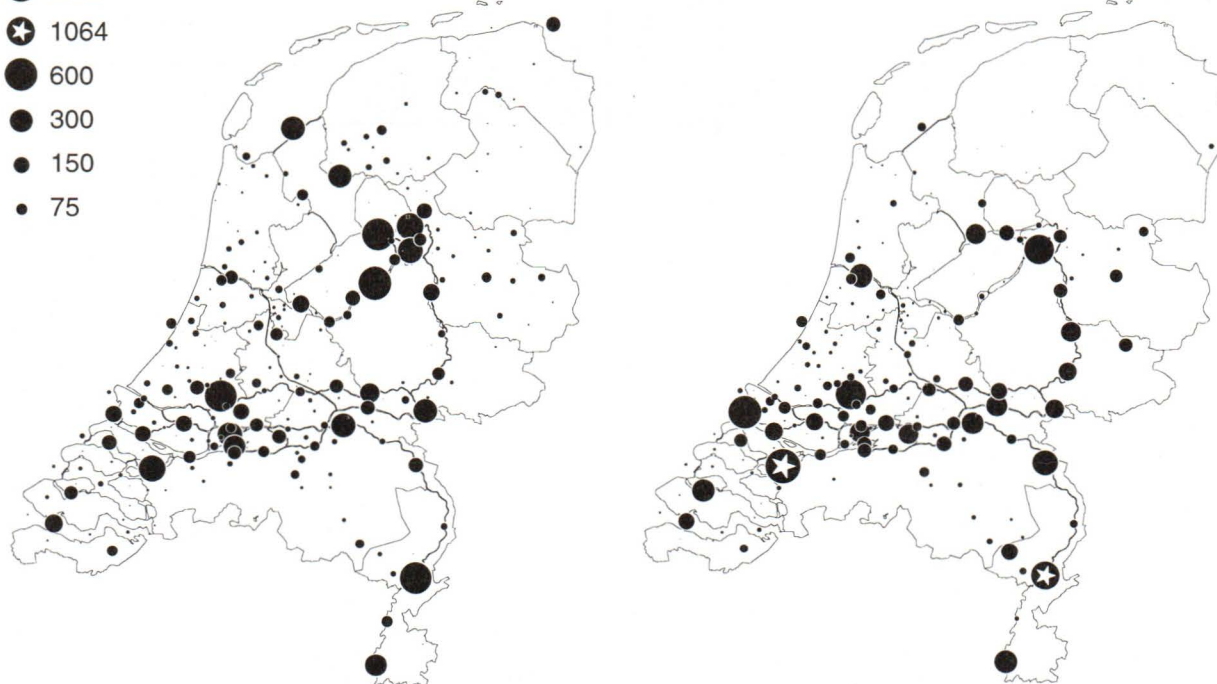
Aalscholver waren groter dan in voorgaande jaren terwijl de verspreiding tegelijkertijd krasser was. Werden in januari 1995 door het hele land Aalscholvers gezien, in januari 1996 lag er een sterk accent op de zuidelijke helft (vooral noordelijke Delta, rivierengebied en Limburgse Maas), terwijl de aantallen op en rond het IJsselmeer relatief klein waren (figuur 4).

Marc van Roomen

Aalscholvers (Steven Gielen)

- ★ 2506
- ★ 1064
- 600
- 300
- 150
- 75

Figuur 4. De verspreiding van de Aalscholver in januari 1996 (rechts) in vergelijking met januari 1995 (links).